

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Kevn ve vücut sahasında durup ahvâl-i âleme dikkat eden adam, hadsî bir sür'atle anlar ki, tesir-i faaliyet, lâtif, nuranî, mücerret olan şeylerin şe'ni olduğu gibi; infial, kabiliyet, teessür de maddî, kesif, cismanî..." izah?

"İ'lem eyyühe'l-aziz! Kevn ve vücut sahasında durup ahvâl-i âleme dikkat eden adam, hadsî bir sür'atle anlar ki, tesir-i faaliyet, lâtif, nuranî, mücerret olan şeylerin şe'ni olduğu gibi; infial, kabiliyet, teessür de maddî, kesif, cismanî şeylerin hassasıdır."

"Evet, misal olarak, semâdaki nur ile yerdeki şu kocaman dağa bak. O nur semâda iken ziyasıyla yerde iş görür, faaliyettedir. O dağ ise, azametiyle beraber faaliyetsiz yerinde oturuyor. Ne bir tesiri var ve ne de bir fiili var."(1)

Varlıkları ve eşyayı dikkat ile inceleyen adam, süratli bir idrak ve sezgi ile şu hükme ulaşır ki; **etkileme ve aksiyon** latif, nurani ve maddenin kaydından sıyrılmış varlıkların bir özelliğidir. Edilgenlik ve aksiyona maruz kalma ise kesif, maddi ve cismani olan şeylerin özelliğidir. Yani nurani ve latif olan şeyler, maddi ve kesif olan şeyleri etkilerken, maddi ve kesif olan şeyler ise nurani ve latif şeylerin etkisinde ve emrinde kalırlar.

Bu ince ve latif hakikatleri akla yaklaştırmak için bir küçük örnek verelim; mesela, insanın bedeni cismani ve maddi olduğu için Türkiye'den Çin'e gitmesi müddet ve zaman ister. Ama insandaki hayal ve fikir duyguları nurani ya da ona yakın bir letafete sahip olduğu için bir anda zamansız gider gelir. Çin insanın bedeni için çok uzak iken, hayal ve fikir için gayet derecede yakındır.

Röntgen şuası maddi ziyadan daha latif olduğu için, kesif şeylerden geçerek batına nüfuz edebiliyor. Ona nispeten kesif olan maddi ziya eşyanın yüzünden ötesine geçemiyor.

Demek bir şeyin nuraniliği ve letafeti artıkça etkisi ve faaliyeti de artıyor. Ama maddeleştikçe ve kesafet peyda ettikçe, o etki ve faaliyet daralıp kısıtlanıyor. Dağ büyük olmasına rağmen kesif ve cismani olduğu için ışık kadar aksiyoner ve etkili olamıyor.

---

(1) bk. [Mesnev-i Nuriye, Zeylü'z-Zeyl.](#)